

آسیب شناسی تحقیر و اهانت به رفتار

نوجوان

سرکار خانم رقیه سادات دهقان حسام پور – طلبه سطح دو

حوزه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) – شیراز

چکیده:

یکی از روش های آسیب زا در تربیت اسلامی تحقیر و اهانت است که در آیات و روایات از آنها نهی شده است. انسان اشرف مخلوقات است و خلیفه الهی روی زمین است و از آنجا که تحقیر و اهانت با عزت و کرامت او برخورد مستقیم دارد مورد نهی قرار گرفته است در روایات متعددی مسلمانان به احترام و تکریم یکدیگر امر و از تحقیر و توهین به یکدیگر نهی شده اند و به رفتار تحقیر آمیز وعده عذاب داده شده که حرمت شرعی نیز دارد.

تحقیر امری است که می تواند در قالب های گوناگونی ظهور پیدا کند استهزاء، تمسخر، سرزنش، عیب جویی، ناسزا گویی، تهمت، اتهام، در نهایت ضرب و شتم رفتارهایی هستند که تحقیر در قالب آنها تحقق می یابد و اینها مصداق های تحقیرند و از پیامدهای نامطلق این رفتارها می توان به احساس حقارت، خود کم بینی، ضعف اعتماد به نفس، احساس گناه و شرمندگی افسردگی، کناره گیری از جامعه عداوت، کینه توزی گرایش به شرو پلیدی نفاق و دورویی و مواردی دیگر اشاره کرد. که هر یک به تنهایی می تواند فرد را با آسیب هایی رو به رو سازد در این تحقیق به آن اشاره می کنیم.

کلید واژه ها: تحقیر، اهانت، گناه، توهین.

مقدمه:

انسان از منظر قرآن خلیفه الله و دارای کرامت است و شخصیت او در گرو تعامل های بین فردی به سمت و سوی راه درست و نادرست می رود یکی از مسایلی که مشکل ساز بوده بر شخصیت فرد توهین استهزاء و تحقیر و اهانت است که خود اختلالات روانی می آورد و موجب ضعف اعتماد به نفس، افسردگی، انزوا طلبی، ناکارآمدی و آشفتگی روحی روانی ایجاد کینه و دشمنی می شود که صورت های ناسزاگویی، تهمت زدن، عیب جویی، بهانه گیری در غالب های گوناگون بروز می کند و تا زمانی که در قالب ظهور پیدا کند دیگران را هم درگیر خود می کند و بروز کردن آن باتوجه به موقعیت ها مصداق ها و کیفیت کار و شدت و ضعف آن می تواند تغییر پذیر باشد ولی انکار پذیر نیست و هر آنچه باعث شدت آن شود و ارزش خود را خدشه دار کرده و احساس ذلت بیشتری خواهد کرد و رو به مسیر خطرناک تری منتقل می شود.

و حرمت دیگران را نادیده گرفته کبر و غرور می ورزد در مقابل یکدیگر کار خیر نمی کند و در نهایت دو رو می شود و فردی منافق در بروز کارها از خود نشان می دهد. در واقع تغییر حال یکی از الزمات زندگیست که باید در مسیر درست باشد و به بیماری مبتلا نشود ضمن آن باید با تحقیر و اهانت که یکی از این حالات نفسانی ایست و آسیب هایی که می تواند داشته باشد و مسیر رشد انسان را خدشه دار کند آشنا شد و باید به مراقبه و محاسبه آنها پرداخت که ما در این جا به آنها می پردازیم.

۱- مفهوم شناسی تحقیر و اهانت

تحقیر و اهانت در ابتدا یعنی سبک شماری خوار کردن ذلیل کردن در واقع این احساس حقارت یکی از حالات ناخوشایند روان است که گاهی از دوران کودکی سرچشمه می گیرد و اگر این حالت شدید شود عوارض نامطلوبی روی جسم و جان فرد می گذارد رشد این احساس ممکن است نفرت از توهینی باشد که در دوران کودکی به شخص شده و یا از دست دادن عزت نفس که نتیجه آن در دوران بعد گاهی به صورت آشکار کردن عیب های دیگران است.^۱

حضرت علی (علیه السلام) فرمودند: «کسانی که خود گرفتار عیوبی هستند دوست دارند معایب دیگران شایع شود و زبانزد مردم گردد تا برای آنها میدان عذر آوردن وسعت پیدا کند.»^۲ در واقع تکریم و احترام به دیگران یک ارزش به شمار می رود بنابراین برای ایجاد این ارزش به صورت عملی باید توجه داشت که ایجاد چنین ارزشی تنها با موعظه و پند و اندرز میسر نیست بلکه باید او را چنان تربیت کرد که به دیگران هم احترام بگذارد.

و حقوق آنها را رعایت کند و این کار با بی احترامی به فرزند و تحقیر او به هیچ وجه میسر نخواهد بود در واقع تاثیر عزت نفس و احساس حقارت انسان و به عبارتی تاثیر شخصیت به رفتار قابل ملاحظه بوده و نقشی اساسی در انسان و شکل گیری روابط او دارد. بی احترامی توهین سرزنش آثار منفی و ضد تربیتی بسیاری را متوجه افراد کرده و هرگز نمی توان کودک و نوجوانی را که با او بی احترامی شده از آن انتظار نیکی داشت.^۳

^۱. شهین لودین، کاربرد دریچه های پنهان تربیت، انتشارات واسع، ۱۳۸۳، ص ۱۵۱.

^۲. جلال الدین محدث، عزرا الحکم، ج ۲، قم، انتشارات نشر دفتر نشر فرهنگی اسلامی، ۱۳۹۴، ص ۷۱۲.

^۳. علی حسینی زاده، تربیت فرزند، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ ششم، بهار ۱۳۸۶، ص ۷۰.

امیر المومنین (علیه السلام) در این باره می فرماید: «من هانت علیه نفسه فلا ترج خیره»^۱
«کسی که نفش بر وی خوار شد امید نیکی از او نداشته باش.» در واقع تحقیر فرد به حقارت
نفس منجر می شود که به مراتب اشاری هم دارد: ۱. تکبر و زورگویی و نفاق و ...

۲- شیوه ها و پیامدهای تحقیر و اهانت به رفتار نوجوان

الف: استهزاء و تحقیر

استهزا در لغت به معنای مسخره کردن است و در اصطلاح عبارت است از بیان کردن گفتار
کردار یا اوصاف ظاهری و یا باطنی افراد به وسیله قول، فعل یا اشاره و کنایه به گونه ای که باعث
خنده دیگران گردد.^۲ برای مثال اگر کسی سخن دیگری یا رفتار او را تقلید کند و ادای او را در
بیابرد به گونه ای که دیگران از این رفتار او بخندند و فرد مورد تمسخر احساس خفت و شرمندگی
کند عقل استهزا صورت گرفته است. و آن به علت خباثت نفس صورت می گیرد یا به دلیل کینه و
دشمنی یا از روی کبر خود بزرگ بینی یا تملق و خنداندن اطرافیان است که از نظر شرع حرام و
نکوهش شده است.

قرآن کریم می فرماید:^۳

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ
يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»^۴ «ای کسانی که ایمان آورده اید نباید قومی قوم دیگر را ریشخند کند شاید
آنها از اینها بهتر باشند و نباید زنانی زنان [دیگر] را [ریشخند کنند] شاید آنها از اینها بهتر باشند

^۱. جلال الدین محدث، عزرا الحکم، ج ۲، ص ۷۱۲.

^۲. محمد حسین طباطبایی، المیزان تفسیر القرآن، ج ۱۸، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

^۳. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۵، بیروت، دار الاحیاء التراث العربی، ص ۱۴۴، ح ۱۰، ۱۴۰۳.

^۴. سوره حجرات (۴۹)، آیه ۱۱.

و از یکدیگر عیب مگیرید و به همدیگر لقبهای زشت مدهید چه ناپسندیده است نام زشت پس از

ایمان و هر که توبه نکرد آنان خود ستمکارند.»

این آیه شریف با صراحت تمام مومنان را از مسخره کردن یکدیگر نهی می کند چرا که سر چشمه استهزا و سخریه همان حس خود به تربیتی کبد و غرور است که عامل بسیاری از جنگ ها و نا بهنجاری های جامعه است و بیشتر انسان ها به دلیل برخورداری از ارزش های ظاهری و مادی می پندارد از دیگران برترند و از این رو آنان را حقیر می شمارند و مسخره می کنند.

این آیه می فرماید: «خیال نکنید از دیگران برترید چرا دیگران از شما بهتر باشند چرا که معیار برتری و بزرگی نزد خداوند حفظ و پرهیزگاریست.» و مومنان را به وحدت یکپارچگی دعوت می کند (ولا تلزموا انفسکم)^۱ مومنان نفس واحدی هستند اگر از یکدیگر عیب جویی کنید در واقع از خودتان عیب جویی کرده اید و با تمسخر دیگران خود را مسخره کرده اید. به هر حال حرمت این عمل در دین مبین اسلام و از نگاه شرع قطعی و انکارنا پذیر است. عاقلان بر این باورند مسخره کردن یکدیگر را بر نمی تابند.

آنچه این عمل را منعقد می سازد اغلب پیامدهای نامطلوب آن است همانند احساس حقارت، خود کم بینی، ضعف پایه های اعتماد به نفس احساس گناه شرمندگی، افسردگی، کناره گیری از جامعه می توانند باشد که هر یک باعث مختل شدن زندگی فرد می شود و پایه های برادری را سست کرده محبت را از بین می برد کینه و در نهایت دشمنی می آورد.

^۱ محمد یعقوب کلینی الزاری، اصول کافی، تصحیح: نجم الدین عاملی، تهران، مکتب اسلامیه، ص ۲۶۷، ح ۱.

و باید از این گونه افراد بر دهان و به زبان دوری صحبت و از رفاقت با آنها پرهیز کند در این صورت از دشنام و ناسزا گویی در امان خواهید بود و کینه نفاق دشمنی شکل نخواهد گرفت و از آزارهای جسمی و روحی در امان خواهید ماند.

«و لَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زَيْنًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ

رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^۱ «و آنهایی را که جز خدا می خوانند دشنام مدهید که آنان

از روی دشمنی [و] به نادانی خدا را دشنام خواهند داد این گونه برای هر امتی کردارشان را

آراستیم آنگاه بازگشت آنان به سوی پروردگارشان خواهد بود و ایشان را از آنچه انجام می دادند

آگاه خواهد ساخت.»

۳- پیامدهای تحقیر و اهانت

مهمترین پیامد تحقیر و اهانت احساس حقارت پستی و ذلت است که فرد در خود می یابد که با توجه به موقعیت ها مصداق ها و کیفیت آنها ظهور و بروز پیدا می کند و باب رفتار های ناهنجار می شود که فرد را به مسیر خطرناکی می رساند. در روایات به مواردی از پیامدهای ذلت نفس اشاره شده است.

الف: نادیده گرفتن حرمت دیگران

در روایتی از امام هادی (علیه السلام) آمده است: «کسی که نفس خود را تحقیر و خوار یافت از شرش در امان نباش.» انسانی که برای خود ارزشی قایل نباشد و حرمت انسانی خود را از بین ببرد برای دیگران نیز احترام و ارزشی قایل نیست. به هر کار زشتی دست می زند به هر کار پستی روی می آورد به این دلیل است که امام می فرماید: «از شر این گونه افراد در امان نباشید و مواظب باشید با این افراد روبه رو نشوید یا بهانه به دست آنها ندهید.»^۲

^۱. سوره انعام (۶)، آیه ۱۰۸.

^۲. حسن بن علی ابن شعبه حرانی، تحف العقول، قم، دفتر انتشارات اسلامی، بی تا، ص ۳۶۲.

ب: دوری از کار مفید

در روایات دیگری از حضرت علی (علیه السلام) می فرمایند: «که به فردی که نقش برای خودش ذلیل و بی مقدار شده امیر خسری نیست و یدگر نباید از او انتظار کار خیر داشته باشید.» چرا که او با ذلت پستی مانوس شده است.^۱ چنین کسی بزرگی و کرامت را درک نمی کند و کار نیک را با معنا فعلش در تضاد می بیند و منافعش همان رذایل است. بنابراین نفسی که ذلیل و بی مقدار است از او کار بزرگ و ارزشمند صادر نمی شود به فرموده علی (علیه السلام) نفس ذلیل و پستی ها و رذایل مانوس است و از آنها جدا نمی گردد. انسان زمانی که تجربه ای از عمل ناشایست کسب می کند زمینه بیشتری برای استحکام رابطه او با رذایل اخلاقی فراهم می آورد و هرچه این پیوند استوارتر شود جدا کردن او از پلیدی ها دشوار تر می گردد.^۲

ج: تکبر و گردنکشی

امام صادق (علیه السلام) تکبر را یکی از نتایج ذلت نفس می داند و می فرماید: «هیچ مردی تکبر و گردنکشی نمی کند مگر به جهت ذلتی که در نفس خود احساس می کند.» فردی که در درون فرد حقارتی و ذلتی می یابد و کمبودی احساس می کند درپوش گذاشتن بر آن و میدان آن به یک مکانیزم دفاعی دست می زند و به تکبر که خود از رذایل اخلاقی و صفات شیطانی است روی می آورد تا شاید بتوان خود را از فشار ناشی از ان ذلت و خواری برهاند.^۳

^۱. جلال الدین محدث، غرر الحکم، ج ۲، ص ۲۳۷.

^۲. همان، ص ۲.

^۳. عبدالرحمن نقیب، روش شناسی تعلیم و تربیت رویکرد اسلامی، پژوهشگاه حوزه دانشگاه، قم، ص ۱۸۴.

د: نفاق و دورویی

امیر المومنین (علیه السلام) می فرمایند: «نفاق انسان از ذلتی سرچشمه می گیرد که در نفس خود احساس می کند از آنجا که فرد در درون خود این ذلت را احساس می کند و از سوی دیگر بر مقابله با عامل های موثر در شکل گیری این احساس قدرتی ندارد.»^۱

از این رو در ظاهر خود را هماهنگ نشانی می دهد و برای میدان آن در باطن به رفتارهای متضاد روی می آورد .

^۱. جلال الدین محدث، غرر الحکم، ج ۲، ص ۲۹۸.

نتیجه گیری:

تحقیر امری است که می تواند در قالب های گوناگونی ظهور پیدا کند استهزاء، تمسخر، سرزنش، عیب جویی، ناسزا گویی، تهمت، اتهام، در نهایت ضرب و شتم رفتارهایی هستند که تحقیر در قالب آنها تحقق می یابد و اینها مصداق های تحقیرند و از پیامدهای نامطلق این رفتارها می توان به احساس حقارت، خود کم بینی، ضعف اعتماد به نفس، احساس گناه و شرمندگی افسردگی، کناره گیری از جامعه عداوت، کینه توزی گرایش به شرو پلیدی نفاق و دورویی و مواردی دیگر اشاره کرد. نتایج تحقیق زیر را به را می توان در نکته بیان کرد:

۱- رشد احساس تحقیر ممکن است نفرت از توهینی باشد که در دوران کودکی به شخص شده و یا از دست دادن عزت نفس که نتیجه آن در دوران بعد گاهی به صورت آشکار کردن عیب های دیگران است.

۲- مهمترین پیامد تحقیر و اهانت احساس حقارت پستی و ذلت است که فرد در خود می یابد که با توجه به موقعیت ها مصداق ها و کیفیت آنها ظهور و بروز پیدا می کند.

۳- پیامدهای نامطلوب تمسخر مانند احساس حقارت، خود کم بینی، ضعف پایه های اعتماد به نفس احساس گناه شرمندگی، افسردگی، کناره گیری از جامعه می توانند باشد که هر یک باعث مختل شدن زندگی فرد می شود.

۴- انسانی که برای خود ارزشی قایل نباشد و حرمت انسانی خود را از بین ببرد برای دیگران نیز احترام و ارزشی قایل نیست.

فهرست مطالب:

* قرآن

کتاب فارسی:

۱. حسینی زاده، علی، **تربیت فرزند**، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ ششم، ۱۳۸۶.
۲. طباطبایی، محمد حسین، **المیزان تفسیر القرآن**، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۳. قائم مقام، محمد رضا، **روش های آسیب زا در تربیت اسلامی**، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰.
۴. کهریزی شمسی، عباس، **آغوش مهر**، موسسه انتشارات مشهور، ۱۳۸۳.
۵. لودین، شهین، **کاربرد دریچه های پنهان تربیت**، انتشارات واسع، ۱۳۸۳.
۶. نقیب، عبدالرحمن، **روش شناسی تعلیم و تربیت رویکرد اسلامی**، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۷. یزدی، اسماعیل، **فرهنگ تربیت**، انتشارات مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۲.

کتاب عربی:

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، **تحف العقول**، قم، دفتر انتشارات اسلامی، بی تا.
۲. کلینی الرازی، محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، تصحیح نجم الدین عاملی، تهران مکتب اسلامی، ۱۳۸۸.
۳. محدث، جلال الدین، **غرر الحکم**، انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۴.
۴. مجلسی، محمد باقر، **بحار الانوار**، ج ۵، بیروت، دارالحیاء التراث العربی، ۱۴۰۳.